

VLASTNICTVÍ V SOVĚTSKÉM SVAZU.

Konstrukce sovět. vlastnického práva vychází z diktatury proletariátu, kterou sovětské autority označují také za základní a jediný pramen všeho sovětského práva. Diktatura proletariátu vykládá se jako organisovaná vůle proletariátu jakožto vládnoucí třídy. Z toho také vyplývá, že jen ty normy, které vycházejí od proletariátu a odpovídají jeho zájmům, jsou chráněny donucovacími úřady státními. Diktatura proletariátu má v sovětském osvětlení zvláštní ráz. Není to diktatura všeho proletariátu, městského i venkovského, nýbrž především proletariátu průmyslového a opět nikoli všeho tohoto proletariátu, nýbrž jen té jeho složky, která je organisována v komunistické straně, jež odtud představuje proletariát, a její vůle jeví se jakožto vůle proletariátu. V tomto osvětlení jsou zdrojem sovětského práva především rozhodnutí strany, její směrnice a opatření. Tato rozhodnutí a opatření zavazují arci především členy strany, ale z ideologie shora vyličené vyplývá, že rozhodnutí strany, která vede masy, nakonec je závazné pro všechny. Strana je tedy podněcovatelem i kontrolorem všeho státního života, třebaže formálně zákonodárnou moc mají jiné orgány sovětské státní moci, tak na př. sjezd sovětů, ústřední výkonné výbory, sověť lidových komisařů, rada práce a obrany a jiné organizace. Z této složitosti pravomoci vyplývá také složitost právního řádu, který nad to je roztržštěn, ježto vedle občanského zákona platí veliké množství jiných zákonů, nařízení, instrukcí, takže občanský zákon je sotva více než kostra.

Vlastnictví v sovětském zřízení je konstruováno jakožto společenské (socialistické) vlastnictví, jehož podstatou je vlastnictví státu. Výrobní prostředky, dále půda a podniky náležejí státu a jsou tedy společenskými (socialistickými) ze své povahy a z pojetí celé státní organizace sovětské, kolchozy (kolektivní hospodářství zemědělská) a družstevní podniky jsou socialistickými, ježto podle slov Stalinových (Voprosy leninizma str. 454) jsou vybudovány na půdě a s výrobními prostředky, náležejícími státu, to jest pracující třídě. V rukou státu je také soustředěna vrchnoporučenská hospodářská výsost, završující v sovětském výkladě socialistickou povahu vlastnictví.

Nicméně i sovětské vlastnictví se rozpadá v několik složek, z nichž možno jako charakteristické uvést tři, to jest vlastnictví státní, vlastnictví kooperativní a vlastnictví soukromé. Státní vlastnictví je vlastnictvím proletářského státu a je pojímáno jako socialistické vlastnictví, pokud nositelem vlastnických práv je proletariát, organisovaný jako vládnoucí třída.

Vlastnictví státní.

Státní vlastnictví na prvním místě tvoří základní výstroj a prostředky výrobní. Ty jsou výlučně státní, stejně jako půda. Při tom státní vlastnictví je pojímáno jakožto celek, to jest všechen majetek státu tvoří jednotu. Tato zásada nevylučuje ovšem bezúplatný převod vlastnického práva z jednoho státního útvaru na druhý. Z toho důvodu nelze podle sovětské ideologie stavět proti sobě zájem jedné složky hospodářské proti druhé. Stát nevystupuje sám jako přímý vlastník, leda jen v některých případech, jako na příklad v zahraničním obchodě. Nositelem vlastnictví jsou jednotlivé útvary státního hospodářství, na jejichž jméno vlastnictví v konkrétním případě je zapsáno. Tyto složky jsou subjekty práv, jsou bezprostředními vlastníky, ale ovšem náležejí státu, takže skrze ně je stát vlastníkem.

Případ může být značně složitý, neboť určitý objekt může být ve vlastnictví nižšího útvaru, s kterým vchází do vlastnictví jednotky nářaděné, s tou opět do organizačního útvaru dalšího, na př. podnikového svazu a teprve prostřednictvím tohoto svazu vstupuje do vlastnictví státního. Nepředstavuje tudíž ani státní vlastnictví jednotný typ, může být děleno, ale je vykládáno jakožto celek vzhledem k hospodářské výsosti státní. Je tedy možné, aby k určitému objektu přináleželo „vlastnické“ právo více subjektům, ale objekt zůstává stále ve vlastnictví státním. Každý subjekt má vymezený právní nárok k objektu, odpovídá v mezích tohoto nároku a konečná disposiční moc je soustředěna v ústředních institucích, jež jsou vlastními nositeli státní svrchovanosti.

Zajímavě je uspořádáno vlastnictví k půdě. Půda je, jak již řečeno, výlučně státní, nemůže být vůbec předmětem soukromého vlastnictví, ale může být dána toliko do užívání, a to buď:

a) v bezprostřední užívání státním institucím a státním hospodářským útvarům, jako jsou průmyslové podniky, státní velkostatky a pod.;

b) v časově neomezené užívání nebo s dočasným právem stavby (superficies) družstevním organizacím nebo i jednotlivcům za účelem stavby obytných domů;

c) kolektivním hospodářstvím k jejich zemědělské výrobě; půda je dána těmto hospodářstvím podle nového statutu k neomezenému užívání na věčné časy;

d) konečně může být dána půda v nájem státním a družstevním organizacím nebo soukromníkům k různým účelům.

Poněvadž půda je státním majetkem, nemůže být předmětem právního obchodu, nemůže tedy její hodnota být vyjádřena v penězích. Proto státní podniky ve svých bilancích uvádějí jen plošnou výměru půdy, nikoliv její hodnotu. Půda nemůže být také prodávána a kupována, nemůže být darována, nemůže být předmětem jakýchkoli vlastnických převodů.

Podobně výlučně státním vlastnictvím jsou prameny, vody a lesy. Hornictvím může se sice každý zabývat svobodně, ale jen pokud jde o hledání nových nalezišť, rud a pod. Otevřené již nebo dříve těžené doly přináležejí státu a výtěžek z nově otevřených dolů náleží rovněž státu. Těžba lesů je možná jen státem prostřednictvím státních organizací. Pouze lesy místního významu mohou být těženy i místním obyvatelstvem.

Státu náleží také základní prostředky a zařízení průmyslové výroby, dopravy všeho druhu, včetně telefonní, telegrafní, radiové atd., státu přináležejí prostředky a zařízení obecního hospodářství, obchodu jakož i znárodněné stavby nebo stavby, které byly vyvlastněny ve prospěch obcí.

Z tohoto výčtu vlastnických práv státních vyplývá také odlišný pojem věci extra commercium. Všecky věci, které podle práva tvoří předmět státního vlastnictví, jsou věcmi extra commercium, nemohou tedy být předmětem právního obchodu, nemohou přejít do soukromého vlastnictví a nemohou také sloužit k uspokojení věřitelů. V době NEPu platily ještě jisté výjimky, pokud jde o průmyslové závody menšího rozsahu. V době NEPu mohly být podniky, nemající více než 20 dělníků, v soukromém vlastnictví. Dnes je tato výjimka bez významu, protože průmysl je již skoro výlučně ve státním vlastnictví a provozu. I družstevní podniky, které mohly mít dříve více než 20 zaměstnanců, jsou státním průmyslem a obchodem vytlačovány, takže převažující formou v zemědělské výrobě je dnes státní podnik, kdežto družstevní jen ještě více méně trpěný a je otázkou času, kdy státní forma výroby a obchodu bude výlučná.

Také koncesní politika NEPu ztratila svého významu, v nynější době existují nebo trvá ještě jen několik málo koncesí podřadného významu.

Státní vlastnictví může vzniknouti nacionalisací, po případě municipalisací, dále odúmrtním, nebo jde o res nullius, a pak rekvisicí a konfiskací. Tyto způsoby vzniku státního vlastnictví nepotřebují žádného bližšího vysvětlení, snad jen to ještě dodávám, že první a poslední formy byly za revoluce a první nejčastějším způsobem vzniku státního vlastnictví.

Kooperativní vlastnictví.

Kooperativa, případně kolchoznická kooperativa je vedle státního vlastnictví formou společenského vlastnictví. Definována je jakožto dobrovolné zespolečenštění soukromého vlastnictví, sloužící za podmínek proletářského státu v drobné výrobě jako prostředek k socialistické přeměně pracovních poměrů.

Typickou formou tohoto vlastnictví je kolchoz,*) zemědělské kolektivní

*) Vzorný statut kolchozu, přijatý na druhém sjezdu kolchoznických úderníků a potvrzený radou lidových komisářů a výkonným výborem všesvazové komunistické strany 17. února 1935, praví v uvozovací hlavě, že „pracující sedláci osady... se dobrovolně sdružují v selsko-hospodářský artěl, aby společnými prostředky výrobními a společnou organizací práce zřídili kolektivní, to jest společenské hospodářství, zabezpečili plné vítězství nad velkými sedláky (kulaky), nad všemi vykořisťovateli a nepřáteli pracujících, zajistili plné vítězství nad nouzí a neuvědomělostí, nad zaostalostí drobného jednotlivce hospodářství, a docílili vysoké výrobnosti práce a tím zajistili lepší život kolchozníků. Cesta kolchozu, cesta socialismu je jedinou správnou cestou pro pracující sedláky. Členové artělu se zavazují zesilovati svůj artěl, pracovati poctivě, dělit výnos kolchozu podle práce, chránit společenské vlastnictví, střežiti dobro kolchozů, střežit traktory i stroje, zařídit dobré ošetřování koní, plnit příkazy svého dělnicko-selského státu...“

„Země, kterou zabírá artěl (stejně jako všechna ostatní země SSSR.), je všénárodním státním vlastnictvím. V souhlasu se zákony dělnicko-selského státu je dána artělu v časově neomezené užívání, to jest na věky, a nepodléhá ani koupi, ani prodeji a ani odevzdání artělu v nájem... Ze zespolečenštěných pozemků vydělí se v soukromé užívání každého kolchozního dvoru nevelký díl jako země na „přísadbu“ (přísadebná půda). Výměra této „přísadební“ půdy, jsoucí v soukromém užívání kolchozního dvoru (nečítaje půdu, na níž jsou vystavěny obytné budovy), může se pohybovat od 0.25 ha do 0.5 ha, v určitých obvodech (rayonech) do jednoho hektaru, podle oblastních a obvodních podmínek, stanovených lidovými komisariáty zemědělství svazových republik na základě příkazu lidového komisariátu zemědělství SSSR.“

Zespolečenštěn je všechen tažný dobytek, selsko-hospodářský inventář (pluhy, brány, mlátičky atd.), zásoby semen, krmiva v rozsahu, nutném pro udržení zespolečenštěného dobytka, hospodářské budovy, nutné k vedení artělního hospodářství, a veškerá zařízení na zpracování selsko-hospodářských plodin. Nezespolečenšťují se a zůstávají v soukromém užívání kolchozního dvoru: obytné budovy, soukromý skot i drůbež, hospodářské budovy, nutné pro chov dobytka, jsoucí v osobním užívání kolchozního dvoru. Při zespolečenštění selsko-hospodářského inventáře zůstává v soukromém užívání členů artělu drobný selsko-hospodářský inventář, potřebný k práci na přísadební půdě. Ze zespolečenštěného tažného dobytka správy artělu v případě nutnosti uvolní několik koní pro obsluhu za mzdu soukromých potřeb členů artělu.

Každý kolchozní dvůr obilních, bavlnářských, řepářských, lnářských, kopných, bramborářsko-zelinářských, čajových a tabákových obvodech může mít v soukromém užívání krávu, až dva kusy mladého skotu, jednu až dvě svině s podsvinčaty, až 10 ovcí a koz dohromady, neomezené množství drůbeže a králíků a až 20 úlů. V obvodech dobytkařských může kolchozník držeti dvě až tři krávy, mladý dobytek, dvě až tři svině s podsvinčaty, 20—25 ovcí a koz

hospodářství, ve kterém členové kooperativu či artělu vystupují jako společný vlastník, provozující hospodářství na společný účet, při němž tedy zisky i ztráty jdou na účet kolektiva.

Rozsah kooperativního vlastnictví je ovšem podstatně užší než vlastnictví státního, přece však je o něco širší než rámec, v němž je dovoleno soukromé vlastnictví. Teoreticky mohou být předmětem kooperativního vlastnictví průmyslové podniky, skladiště, obchodní podniky, obytné domy a věci, jež nejsou vyloučeny z právního obchodu, jež tedy nejsou ve vlastnictví státním.

Kooperativní vlastnictví může podle práva vzniknouti denacionalisací majetku, který je v držbě kooperativy, dále přínosy členů kooperativy, finanční a materiální pomocí, kterou kooperativě poskytne stát, výrobou kooperativy, po případě i jinými způsoby. Stát poskytuje kooperativám pomoc buď ve formě úvěru, po případě i přímo, nebo různými výhodami, jež kooperativám jsou dávány. Kooperativy jsou také chráněny omezeními, pokud jde o exekuci, která nemůže být vedena na kooperativní, kolchozní nebo řemeslnicko-výrobní podniky, na jejich fondy, obytné domy, inventář, zařízení a pod.

Kooperativní organizace, s výjimkou kooperativ zemědělských, organisovány jsou v samostatných útvarech podle oborů působnosti. Tak tvořeny jsou kooperativy spotřební, bytové, průmyslové, rybářské atd.

Majetek, který kooperativa drží, náleží vždy jí p ř í m o, po případě kooperativnímu svazu, ale není zde možné současné dvojí či vícenásobné vlastnictví, jako je tomu u vlastnictví státního. Jsou však různé ústřední fondy, jichž působnost se vztahuje na celou kooperativní oblast. Na kooperativy n e v z t a h u j e se také zásada bezúplatného převodu, takže majetek, daný kooperativě, nebo majetek kooperativy v případě převodu na jinou kooperativu musí být zaplacen. V případě likvidace kooperativy se však nerozdělí jmění mezi její členy, ale trvá dále kooperativní vlastnictví příslušné organizace a může být po rozhodnutí vyšších orgánů kooperativních svazů, po případě orgánů státních, přikázáno jiným kooperativním organizacím. Sovětské kooperativy jsou tedy ryze pracovními, členové mají nárok pouze na v ý t ě ž e k, kterého docílí svou prací, nikoli na majetkovou podstatu.

Kooperativy jsou zařaděny do státního hospodářského plánu, jsou tedy složkou plánovaného hospodářství a v důsledku toho připadá jim i p o v i n n o s t prováděti státně hospodářský plán podle příslušných rozhodnutí orgánů státních. Z toho důvodu je také disposiční volnost kooperativ omezená. Kooperativy mají volnost ve správě jmění, ale nemohou na příklad majetek zcizit. Postavení člena v kooperativě je dáno podílem, který je formou osobní účasti v kooperativě. Tento podíl je nepřevoditelný, člen však ručí tímto svým podílem za povinnosti své organizace. Tato odpovědnost může být jedno- i vícenásobná v podílu. Podíl člena se vrátí, jestliže vystoupí z kooperativy, ale jen v tom případě, jde-li o podnik p e n ě ž n í, jinak vrátí se jen ta část, která zůstává po příslušné amortisaci. Podíl se nevrátí, jestliže podílník přejde z jedné kooperativy v druhou se stejným oborem působnosti. V rámci kooperativy disponuje podílem kolektiv prostřednictvím svých orgánů.

dohromady, neomezené množství drůbeže a králíků a až 20 úlů. V polokočovných dobytčářských obvodech zvyšuje se počet krav na 4—5 mimo mladý dobytek, na 30—40 ovcí a koz, na 2—3 svině, neomezené množství drůbeže a králíků, až 20 úlů, dále možno v těchto obvodech chovat jednoho koně nebo jednu kobylu nebo 2 velbloudy nebo po 2 oslech nebo po 2 mulech. V kočovnických dobytčářských obvodech stoupá počet krav na 8—10, počet ovcí na 100—150, koní až na 10, velbloudů na 5—8.

Podobně jako státní vlastnictví je i vlastnictví kooperativní chráněno sovětským řádem, ovšem intenzita ochrany nedosahuje toho stupně, jako u vlastnictví státního.

Soukromé vlastnictví.

Původní sovětské these o soukromém vlastnictví se opíraly o názor, že soukromé vlastnictví lze rychle úplně likvidovati. Nynější názor je ten, že přeměna soukromého vlastnictví ve vlastnictví společenské probíhá postupně a tudíž může vedle společenského vlastnictví existovati i vlastnictví soukromé. Tento názor je zřejmým ústupkem od původních thesů a rozsah soukromého vlastnictví je spíše rozšiřován než zúžován, takže přeměna posledních zbytků soukromého vlastnictví se protáhne na dobu delší, než se původně myslo.

Soukromé vlastnictví je ovšem omezeno na velmi úzký okruh věcí movitých z části i nemovitých. Předmětem soukromého vlastnictví mohou být na příklad stavby, pokud nebyly vyvlastněny v prospěch obcí nebo státu, dále obchodní a průmyslové podniky s dovoleným počtem zaměstnanců. Hranicí bylo tu 20 dělníků. Dnes toto ustanovení má jen teoretický význam vzhledem ke stále se šířící oblasti státního podnikání, na druhé straně však rozšiřuje se soukromé vlastnictví v jiném směru. Zásadně mohou být předmětem soukromého vlastnictví i výrobní prostředky a zařízení, pokud nejsou ve výlučné oblasti státní. Peníze, cenné papíry a jiné cennosti, v tom zlaté a stříbrné mince a cizozemské valuty mohou být předmětem soukromého vlastnictví, a to v neomezené míře. Předmětem soukromého vlastnictví mohou být také předměty domácího hospodářství, předměty osobní potřeby, dále zboží, jehož prodej není zakázán, a věci, které nejsou vyloučeny z právního obchodu.

V soukromém vlastnictví mohou býti také domy, zejména domy rodinné, stavěné ovšem na státním pozemku, který je dán do dlouholetého nájmu.

Soukromé vlastnictví podle sovětské právní představy může vzniknouti osobní prací, koupí, dědictvím, demunicipalisací (na příklad domu). Nalezené věci nezakládají vlastnický nárok. Zjistí-li se vlastník do šesti měsíců, pak nálezci náleží 20 procent odměny, nezjistí-li se, připadne věc státu.

Soukromé vlastnictví je i pokud jde o dispoziční omezeno. Vlastník má právo majetku jen užívat a dále smí činiti s majetkem jen to, co zákon dovoluje, na rozdíl od právních ustanovení na příklad našich, kde majetková dispoziční je volná a omezení je jen potud, pokud zákon určitou dispoziční zakazuje. Zvláštní ochrana poskytuje se vlastnictví pracovnímu, čímž se míní jednak ochrana samotného výkonu práce, jednak i potřeb, které výkon práce umožňují.

Pokud jde o půdu, je zásadně ze soukromého vlastnictví vyloučena, ale nový kolchozní statut, přijatý na II. sjezdu kolchozních úderníků v r. 1935, dovoluje členům kolektivních hospodářství mít v soukromém vlastnictví určitou výměru půdy (tak zv. priusadebná ploščaď), jejíž velikost řídí se povahou oblasti, ve které kolchoz je. Výměra půdy je tedy větší v pastevních oblastech než obilnářských nebo zahradnických. Tento ústupek členům kolchozů velmi zajímavě odůvodnil Stalín v komisi jmenovaného sjezdu. Řekl tu:

„Jestli chcete upevniti artěl, jestli chcete mít masové kolchozní hnutí, které musí zasáhnouti miliony dvorů, a nikoli jen jednotlivce nebo sta, jestli toho chcete dosáhnouti — pak za nynějších poměrů musíte nutně vzít zřetel kromě na společné zájmy kolchozníků i na jejich zájmy osobní... Neberete zřetel na osobní zájmy kolchozníků, jestliže pravíte, že nedáte více než jednu desetinu hektaru půdy pro každý dvůr kolchozníka.

Někteří myslí, že není možno dát krávu, druzí, že nelze dát sviní. A vůbec vy chcete utisknout kolchozníka. To se nepodaří. To je nesprávné... Jestli u vás v artělu není ještě přebytku poldin a vy nemůžete dát jednotlivým kolchozníkům, jejich rodinám vše, co oni potřebují, pak se kolchoz nemůže zaručit, že uspokojí i společenské i soukromé potřeby. Pak je lépe říci přímo, že toto je oblast práce — společenská, a toto — soukromá. Je lepší připustit přímo, otevřeně a poctivě, že u kolchozního dvoru musí být vlastní soukromé hospodářství nevelké, ale soukromé. Je lépe vyjít z toho, že je artělní hospodářství, společenské, velké, silné a rozhodující, nezbytné pro uspokojení společenských potřeb, a že souběžně s ním je nevelké soukromé hospodářství, nutné pro uspokojení soukromých potřeb kolchozníka. Je-li rodina, děti, soukromé potřeby a soukromé záliby, pak nelze na ně nebrat zřetele. A vy nemáte práva nebrat zřetele na soukromé existenční zájmy kolchozníků. Bez toho není možno upevnit kolchozy. Uvedení soukromých zájmů kolchozníků v soulad se společenskými zájmy kolchozů — toť klíč k upevnění kolchozů.“

Tento Stalinův projev, kterým proražena byla cesta k obnovení soukromého vlastnictví k půdě v sovětské soustavě, je nejen zajímavý svým způsobem výkladu i formulací problému, ale je také zásadního významu, který se nevyčerpá pouze tím, že členům kolektivních hospodářství bylo přiznáno právo na určitou výměru půdy, ale který bude mít svůj význam i v budoucnosti. Přiznáním určité výměry půdy jednotlivým kolchozníkům vytvořena byla z kolchozu pozoruhodná soustava. Kolchozní půda v ní představuje jádro celého kolchozu a jednotlivá soukromá hospodářství obklopují kolchozní půdu. Členové kolchozu pracují na zespolečenštěné půdě, a pokud tam nejsou zaměstnáni (sami nebo členové jejich rodin), mohou se věnovat práci na svém malém hospodářstvíčku. Kolchozní půda byla kolchozům dána do časově neomezeného užívání, což znamená, že vztah artělu k půdě je velmi obdobný vztahu, který platil ve fideikomisu. A vztah jednotlivých členů kolchozu k půdě kolchozu připomíná silně obdobu selského poddanství. Nicméně okolnost, že i sovětský režim musil ustoupit, chtěl-li se dodělati úspěchů v organizaci zemědělství, a přiznat zásadně nárok na soukromé vlastnictví, je vysoce charakteristický a důležitý i pro budoucnost, neboť lze sotva pochybovat, že by se sovětský sedlák spokojil pouze tím, čeho dosáhl.

A n t. H o u d e k.

ROZHLEDY

Další konjunkturální zlepšení v dubnu.

Po přechodném poklesu vykazují všechny konjunkturální řady zlepšení.

Obraz konjunktury v dubnu je příznivější než v předešlých měsících. Oslabení v prvním čtvrtletí 1936, které se dostavilo po předešlém vzestupu na podzim 1935 a které bylo povahy mezinárodní, je překonáno a všechny konjunkturální řady se obrátily zase ke vzestupu. Největší vzestup zaznamenávají indexy těch oborů hospodářství, které představují jeho citlivou složku. Ty také v prvním čtvrtletí t. r. poklesly. Naproti tomu indexy z oborů konjunkturálně méně citlivých mají vývoj klidnější.

Zaznamenáváme absolutní čísla z důležitých oborů našeho hospodářství, významných pro posouzení vývoje konjunktury a srovnáváme je se stavem z loňského roku: